

הרב חיים סבתו
ר"מ בישיבה

"אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו"

דברים שבעל פה*

"אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה - בוז יבוזו לו" (שיר השירים ח, ז). אם יתן איש את כל הון ביתו, באהבה שאחब הרב פרימן את התורה - בוז יבוזו לו. אם יתן איש את כל הון ביתו, באהבה שאחוב הרב פרימן כל אחד מישראל, באהבה שאחוב כל בן ישיבה - בוז יבוזו לו. אם יתן איש את כל הון ביתו, באהבה שאחוב את ארץ ישראל - בוז יבוזו לו.

יודע אני שאיני ראוי ואני כדי לספר בכבוז של אותו צדיק תמים, רק תמים יכול לספר על תמים. אלא שסומך אני על אהבתו הרבה שהשפיע עלי, ועל ענוותו והיותו כאיסקופה הנדרסת, יודע אני שהיה מוחל.

ברשות מרנן ורבנן ורבותי הגדולים, מהם קיבלתי את תורה ביישיבה זו. קדמוני גדולים, ומה אוכל להוציא? חשבתי, הם אמרו מתוך הכרותם אותו כרבנים, אולי אוכל להוציא איזה ראו אותו תלמידים. אנו, תלמידים צעירים, בוגרי ישיבות תיכוניות וחינכית החינוך הישראלי הרגיל.

ראש חדש אלול, לפני עשרים וחמש שנה - יום הלימודים הראשון שלי ביישיבה גבוהה בעולם התורה, ישיבת הכותל. אזכור יום זה כל חי. התרגשתי, השכמתי קום, נטلت מיוזודה בידי ונסעתי לרובע היהודי. הרובע היה חורבות ועפר. שיכבת אבק CISHTA את הכל. לאחר מאיץ מצאתי את הישיבה, הראו לי את בית המדרש. נכנסתי, ובלבבי מועקה. בחלומי, חלמתי שאני נכנס לבית מדרש כמו שאני רואה היום - הומה תלמידים המתגנחים בהלכה, ואילו אז, ראייתי אולם ריק, מלא אבק, הסתנדרים על הספסלים. לא ידעתי אז שהישיבה כוללת שני מחזורים בלבד, שהמחזור לפני מגויסס כולם לצבא, וקבוצת האברכים עדין עוד לא הגיעו, כי השעה מוקדמת הייתה.

ישבתי בבית המדרש בודד על הספסל, המזودה לידי ומוועקה בלבי. חיכיתי. סברתי - עוד מעט תהיה קבלת פנים חגיגית, יסבירו את סדר היום ואת התוכניות. וכך, כאשרני יושב מהורהר, בא הרב בן ציון פרימן, אני יודע מאין הוא צץ, מתיישב על ידי עם מסכת שבת פתוחה, ואומר לי: "איך אתה מבין את התירוץ הזה של התוספות? אני לא מבין אותו,

* דברים שנאמרו בערב הספדים ביום הכותל ביום השבעה, י"ז כסלו תשנ"ו.

תסביר לי". ואני רוצה לשאול אותו - "היכן הישיבה? מתי מתחילה?" והוא אומר לי: "התוספות - איך אתה מתרץ אותנו?" אני אומר לו: "אולי נפרש קצת?" והוא אומר: "אולי, דבר גדול אמרת!" מוציאה שקטית נילון ישנה, מוציאה ספר פנוי יהושע, פותח ואומר: "תראה, הנה דברי הפנוי יהושע, בדיקوك כמו שאמרת". אני מסתכל - מה אמרתני ומה אמר הפנוי יהושע - והקשר בין הדברים וחוק. והוא אומר: "אולי בכל זאת, למד שובי", ומקשה ומתרץ. ואני רוצה לומר: "ירק רגע, אבל מה התוכנית? מה סדר היום?" והוא אומר לי: "אבל יש מה איזה רשב"א, בוא נעיין שם". רץ לארון, מוציאה רשב"א, ותוך כמה רגעים שקעתי בתוך הדף הראשון של מסכת שבת, ולא הרגשתי שהישיבה מתחילה להתמלא באברכים ובתלמידים. וזה הבנתי שהרב פרימן לימד אותנו מה זו באמת קבלת פנים. לא כוסות מיץ ולא לבוש חגיגי, אלא איך אתה מתרץ את התוספות.

סיפור שני:ليل שבת, לפני שלוש שנים. הרב פרימן פנה אליו: "חיים, אני רוצה להיכנס אליך". השבתי: "ברוך הבא!". אשתי ואני התרגשנו, הרב פרימן רוצה להיכנס אלינו הביתה! לעיתים היה בא לשותות כוס תה חם. כשהוא נכנס לביתנו הוא שואל: "אולי יש לך מלון?". שמחתי עוד יותר, היה זה פרי חדש, רצה לברך "שהחינו" - והוא לנו. תיקף רצינו וחתכנו את המלון, וחשבנו: נזכה לשמש תלמיד חכם! מתי הרב פרימן כבר מבקש משהו? ישב הוא, וישבה אשתו הרבנית זיל, והוא אמר לי: "תודה רבה, זה פרי חדש". לך הוא חתיכה במזלג, ולקחה הרבנית חתיכה, בירך בורא פרי האדמה וטעם.

פתאום, הוא קופץ כנסוך נשח, והוא אומר: "אוי! שהחינו! שכחתי לברך שהחינו! מה עושים?" בידו המזלג והמלון, והרבנית עיניה תלויות בו: "מה לעשות? תפסוק, מותר לברך עצמי שהחינו או אסור?" והוא מתלבט - אולי אפשר שהיא תברך שהחינו ותוציאו אותו ידי חובה, ואולי לא. התחליל להוציא ספרים. אשתי עומדת ומסתכלת, אני מסתכל, המלון ביד שלו ובירך הרבנית. והספרים מתחילהים להיערט - אורח חיים, מגן אברהם, ומבייא עוד ספר, מביא שדי חמץ, והשולחן התמלא. וראיה מכאן וראייה מכאן - האס מותר לברך עצמי שהחינו? האם זה "תוך כדי דבר"? אבל רגע, עוד מעט אולי עברו "תוך כדי דבר", האם זה "תוך כדי שבעה"? והוא דן ומפלפל לכאן ולכאן. האור כבה, הרבנית מסתכלת עליו והוא מסתכל במגן אברהם, והוא איןנו מרגיש שהאור כבה, ושכח כמובן את המלון. כל חתיכת המלון הזאת הייתה אלכה. ואם בפעם ראשונה הבנתי מה זו קבלת פנים של תורה, בפעם השנייה הבנתי מה זה דקדוק בהלכה, איך כל גוףו וכל נשמוו וכל העצמים המוחשיים היו אצלך דוגמה להלכה.

יום שני בבוקר, הרב פרימן מגיע לישיבה במעלה אדומים. אומר לי: "חיים, עם מי?" - אני כבר מבין. יש לו כבר עשרים חברותות, אולי אף יותר, חברותא לכל חצי שעה, אבל בכל יום שני, הוא צריך עוד מישוח חדש, והוא אומר לי: "אתה יודעת מה אני מחפש". ידעתה, כי הוא אמר לי. הוא לא חיפש את התלמיד הלמדן, הוא לא חיפש את הבחור הבודד, שি�ושב בירכתה בית המדרש קצר בלימוד. كانوا כבש לו כבר. הוא חיפש את הבחור הבודד, שি�ושב בירכתה בית המדרש קצר עצוב, הסוגייה אינה מתחזרת לו, וילא חולך לו", החברותא שלו לא נמצא, ואין לו פשط

בתוספות, והרב לא הסביר לו פנים. ואני אומר לו: "שם!" הוא לוקח את הגמרא והולך לשם. אני עוקב אחריו, והוא אינו אומר לו כלום, מותיאש בידו, פותח את הגמara ולומד בקהל לעצמו. לאחר כמה רגעים שהוא לומד בקהל, הוא שואל, כאילו לעצמו: "במה אתה עוסק? אה, זהה בדיקון אני עוסק! איך אתה לומד כאן פשוט?" לאחר שעתים, אני מסתכל על הבוחר הזה, שהוא מודכד ועצבן, ופתאום - נהרה שפוכה על פניו! הרב פריעמן הוא החברותא שלו! וזהו - ידעתה, הוא "שלו", הוא של הרב פריעמן, מהיום והלאה, אפילו בעוד עשר שנים, בכל פעם שהרב פריעמן יגיע, הבוחר הזה ירוץ אליו: "מתי התור שלי?" בשתיים, באربع וחצי, באחת עשרה בלילה - מתי התור שלי?" הרב פריעמן יקבע לו את התור שלו. ידעתה, הבוחר "שבוי". וכך הוא היה אוסף לו שבויים. בימי תואר, בימי משרה.

פעם קרא לי המנהל, שהוא ידיד טוב שלו, ושאל אותו: "आנא, ההסבר לי, איזה שיעור מלמד הרב פריעמן? אתה מלמד שיעור אי', אחר מלמד שיעור ב', איזה שיעור הוא מלמד?" ואני חיכיתי, איזה שיעור הוא מלמד? הוא לומד! זהה "קנה" את התלמידים. הוא לא לימד אף אחד - היו לו חברותות. כל מי שהסתובב בהלויה, וכל מי שראה את הקהל שהגיע לצאו היום, יודע שכמעט עברו כל אחד זהו אבל יחיד. הוא לא היה רב של קבוצה, שכל הקבוצה מתאבלת עליו. כל אחד מתאבל על הרב פריעמן בתור החברותא שלו, לא בתור הרב שלו. וזה מה שהוא רצה להיות, החברותא.

סיפור רביעי: הרב פריעמן בא אליו באחד מימי שישי - יום שישי היה גם הוא יום "שלנו", חוץ מיום שני - ואמר לי: "בווא נאסוף זכוויות! מה זה "לאסוף זכוויות"? הוא אומר לי: "בכל מוצאי שבת אנו יושבים ומספרים על זכוויות של עם ישראל, כי יש תנאים דבי אליהו שבמוצאי שבת צריך לעסוק בזכויות של עם ישראל, נחפש לנו ייחד איזו זכות אפשר למצוא, כי בכל פעם צריך זכות חדשה. עוזר לי לחפש!" זהה היה הרב פריעמן.

"אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה". כל הזכויות הללו, מאיין נבעו? - מאהבתה ה'. הכל נבע עצמו מנפש אהבתה. שאלתי בפתחת דברי - מה אפשר להוציא? מה ראיינו אצלו בתור תלמידים? ראיינו דבר אחד - שיש גם עולם אחר, עולם לא כיבודים ותארים ומשרות, עולם ללא לשון הרע, עולם ללא חיצוניות, עולם שככלו תורה. שיש מושג זהה - "תורה לשמה" - כפשהו, בלי פירושים שונים, "לשמה" - לשם התורה. למדנו, שיש אהבת תורה ביל גבול ובלי סייגים, כמו שהוא סיפר לנו שביהם העצמאות הוא מסוגל להתפלל שחרית בישיבה שאומרים בה היל, ובמנחה לומר תחנון במאה שערים, ולא להרגיש בזה שום סתירה. היה יכול לעורך תיקון חוצאות עם המקובלם, ולהתפלל אחר כך בשטיבל חסידי, לשמעו שיעור למדני בישיבת מיר, היל אצלו ביחד - ספרדים, אשכנזים, למדנים, חסידים, לטאים, עם ישראל, וגם אלו שנקראים חילונים. הוא ישב פעמי שבוע שלם, עם קבוצות שלמות, ודיבר על ליבם על נושא התשובה. הייתה לו פעמים גם ביקורת, אבל אפשר היה ללמידה ממנה אין אומרים ביקורת, באיזו עדינות, באיזה עקיפין. כשהיה רוצה להעיר לישיבה ממשהו, בכמה אהבה וудינות היה עוטף מילה אחת של ביקורת.

כמה הוא חסר לנו. ישבנו כמה רמי"ם השבוע, והזכרה גمرا מסויימת. ידענו שיש גمرا כזאת, אבל לא היה מי שידע לומר היכן היא נמצאות. ופתאום, אחד הרמי"ם אומר: "אם היה הרב פרימן, הוא היה אומר לנו". זה היה יום שני. אם היה הרב פרימן, ברגע אחד היה מראה לנו.

בא אליו אברך מר נפש, מצוקה גדולה בבית. מה אומר לו? מה איעץ לו? אילו היה הרב פרימן, נאנחתי אנחה שנייה, הוא היה אומר מה להגיד לו. הוא היה יועץ עצה של מי שלומד תורה לשמה.

צדקה. יש להעביר בסתר לתלמיד חכם שלא יסכים לקבל בשום אופן. איך להעביר לו? שוב נאנחים אנחה, וכל זה במשך שבוע אחד. מה יהיה במשך שנה? חשבתי הרבה - היכן היה שורש נשמות? מה המעיין שבעו אללו? מנין האהבה הגדולה זו? מנין השירה הנפלאה זו? ועלה בדעתי ספר החדרים לרבי אלעזר אזרחי. מי שיקרה אותו - יראה את דמותו של הרב פרימן כמעט בכל שורה ושורה. נקרה כמה שורות מתוך ספר החדרים (ט, ו-ז) :

דרך החושך לשורה, וכיוון שאהבת יוצרנו נפלאה מהאהבת נשים, האוהב בלב
שלם ישר לפניו יתברך... בשם שהחושך... תදד שנתנו מעינוי כנודע, כן
האוהב, הנאמן ליוצרנו יתברך, ייעור משנתנו, במתיקות זכרו... לא יישן כי
אם על יצועי אהבתו, ולא יקץ, כי אם במתיקות זכרו. ויתגבר כاري מחזות
הלילה ואילך, ויקום להדר ולשבח לפניו, ולהתבודד ולהשתעשע בו... מרוב
חשק אהבתו לו יתברך מנדד שינה מעוניינו, לעסוק בתורתו ולהשתעשע בו.

כותב עוד בעל ספר החדרים (סו, יא-טו) :

אף על פי שצרכיך להזדרז להוציא מחלצי זרע - יעבד את אדוניו, ביותר צרייך להזדרז להיות הוא נתע נאמנו נחמד למראה בעיני ה' במעשי הטובים, וישיב את ישראל בתשובה, כי הוא יהיה גורם שכולם יחרהרו בתשובה. אוור פני מלך חיים שורה על ראשך, שתק מאימתו, וכי תדבר - עמו תדבר, והשמע עינך נמצאת תמיד ذבק בו יתברך, ומתמיד מתביש ממנו במחשבה, בדיבור
ישמעה. ועל פיו תצא ותבא תישן ותשכב תעיר, וכל מעשיך יהיה לשם שמיים.
חשוב כל עסקי העולם, ככלו אתה משתמש בחול, כשהתמצא מרגלית - תקחנה,
והיא עשית רצון הבורא... כי תמצא מרגלית - אז תעלוז, כי זה המכון ונשלם.

� עוד כותב הרב (שם, מג-מט) :

הכוו לקשר אלקיך ישראל, כי נשמק כסא לו ולבך שרפרף הדם רגליו,
דכתיב: "השמי כשי והארץ הדם רגליי" (ישעיהו סו, ו... "הוקר רגליך
מבית רעך" (משל כי, יז), מיצר הרע המרגל בך תמיד... בן אדם! אהוב את

ה' בכל ליבך, חמל על העניים ועל האבונים. אל תהיה עצב לעולם ואל תהיה כועס לעולם... בן אדם! כמה בני אדם רודפי כבוד... מחר יושבוך בין קתני ארץ... ולפי האמת הכל לעשות נחת רוח ליווצרך... "כאיל תרגע על אפיקי מים" (תהלילים מב, ב). אין נמצא באמת אלא ה', לפני תעמוד ביראה, ממנו תיבוש ומןנו תיבחלה.

וכך הלאה וכך הלאה. כמעט בכל שורה של הספר הזה, שהוא כותב הלכות ופסקים, ופתאום - מתעורר מרוב דבקות של אהבה בקב"ה ושובע אהבה. כמעט וכל שורה מזכירה לי את הדמות, של צדיק תמים בדורנו. אולי לא יוכלו ללמד הרבה מהם ומדריכיו, כי אנחנו רוחקים מהעולם הזה, אנחנו מעולם אחר. אבל כשאדם רואה שיש עולם זה, שהוא אינו בספרים בלבד, שהוא אינו במשנה בלבד - "כל העוסק בתורה לשם" (אבות ז, א) - אלא שיש במציאות אדם זהה. שלא ה"חפץ חיות" בלבד מדבר על איסור לשון הרע, אלא שיש במציאות אדם שאף פעם לא דבר לשון הרע. שלא רק ספרי המוסר מדברים על אדם שאף פעם אינו כועס, שיש גם במציאות אדם זהה. קשה ללמידה זו, אבל כשרואים שיש מציאות כזו, שזו אינה מציאות תיאורטיבית, אלא מציאות של אדם תמים, שאוהב את ה' אהבה שלימה ומוסר לפנוי בדרך החושך לשורר מתחיך ליבו, לא מתחיך פיטנות מלאתוטית, אלא ממש בדם ליבו. ישב איתי על כל שיר ושיר ויה אומר: "בואה, בואה ועבדו עליו ביחד, אבל אל תמחק לי אף מילה!" כתוב מחברת גדולה ובה عشرות שירים. על כל שיר ושיר היה אומר: "כל מילה שכתבת באה מבענין, רק סדר את השורות, אבל אני, אל תמחק אף מילה". מהican השירה זו נבעה? אין אלו חרוזים בעלמא, זהה שירה מדם ליבו, מתמצית ליבו.

אהבת ישראל לא הייתה פקודה שהוא פוקד על עצמו מפני שיש דין לאחוב ישראל. אהבת ישראל בקעה מתוכו. ערב אחד, לפני הנסיעה לשוויז, קרא לי לבוא אליו. שבאתמי אליו, אמר לי: "תאמין לי, קשה לי, אתה יודע מה זה בשביili קדושת ארץ ישראל, תאמין לי שאני מוכרת, תאמין לי שאני חייב לנסוע". וראיתי שאין אלו אצלו ביטויים: 'ארץ ישראל', 'קדושת ארץ ישראל' - אצלו זו תמצית הנפש, קדושת הארץ, אהבת ישראל.

חז"ל קבעו לנו את הביטוי: "מי יתן לנו תמורתו". פירוש: ישנים דברים שאין להם תמורה. ישנים תלמידי חכמים אחרים וישנים גאנונים וישנים צדיקים, ברוך ה' הקב"ה נוטע בכל דור ודור. אבל מי יתן לנו תמורתו? הבחורים שלנו, במעלה אדומים - היכן הם יראו תלמיד חכם כזה? מהican נביא להם? תלמיד חכם מעולם של קב' הישר, של החרדים, של מסילת ישראל, של המשנה ברורה - והכל תוך כדי תורה. שהרי כל הדברים האלה היו, אבל ראש ורובו שיעם בסוגייה ובתוספות ובמהרש"א ובפני יהושע וברשב"א. מי יתן לנו תמורתו? היכן מוצאים אחד כזה? מי שמלמד שיעור, אולי יש לו תחליף, אבל איש כזה היכן נמצא? ואני חשב: בחורים משיעור אי' שלא יראו אותו, כמה הוא יהיה חסר בחינוך שלהם! הם לא ראו אחד כזה. זה העומק של "מי יתן לנו תמורתו".

הוא נהג כרוכל. איזה רוכל? היה מגיע למעלה אדומים, ואומר: "אגיד לכם את החידושים שהיו בישיבת הכותל". היה מגיע לשיבת הכותל, ואומר: "אגיד לכם מה הרמימים ממעלה אדומים חדשיו". לocket קונטראס של אחד הרמיים מפה מעביר אותו לשם, ממש רוכל. לocket הכל בשקיית הנילון הישנה שביד, מפה לפורת יוסף, מפורת יוסף לגולן, ומשם להיכל אליו, פה הוא שמע חדש - פה הוא מוכר חדש. הוא "חי את הרגע". מה פירוש "חי את הרגע"? יש שחאים את הרגע בעולם הזה - "אכלו ושתו כי מחר נמות" (ישעיהו כב, ג). אבל יש גם מושג "חי את הרגע" ברוחניות, מה פירוש? הוא לא בנה לו תוכניות, אלא היה חי את הרגע. ברגע הזה אני יכול ללמד את התוספות הזה - קניתי רגע. ברגע הזה אני יכול ללמד קטיע רשב"א - קניתי רגע, הבנתי רמב"ם אחד - קניתי רגע. מה התוכניות? ומה יהיה? ומה הלאה? ביןתיים חי את הרגע, אבל חי את הרגע של החיים האמתיים. חי את הרגע, אף כל רגע.

הרלב"ג מפרש כך את המושג "זקן ושבע". יש שאוכל ושבע ויש שאוכל ואייננו שבע. זקן ושבע פירושו, שככל רגע היה שבע, שככל רגע היה מלא בתוכן רוחני, יש רביע שעה - בוא נלמד בה, אחר כך נראה איך משתלב הדבר בחשבון הכללי. חי את הרגע, מתנהג כרוכל פשוט, אבל הכל כאדם גדול, الحي את החיים הרוחניים, יבוא כ"איסקופא הנדרסת" לפני כל תלמיד חכם, והכל נבע מענווה. עתה אנו מבינים את דברי רבותינו, שהענווה היא מקור לכלומי שיש בו ענווה, כל המידות פורצות בו.
יהי רצון, שהאהבה הגדולה שאחוב אותנו בחיו, תמשיך להקרין علينا עד ביאת גואל צדק. יהי רצון, שיתפפל על העם שכח אהב, ועל הארץ שכח אהב, ועל התורה שכח אהב, שתמשcid ותפעים בנו. שיбур בנו ניצוץ אחד מאהבת תורה ויראת שמיים, שכל ימי השתדל לחנך בנו. אמן ואמן.